

הלכות יסודי התורה פרקים ז-ח

פרק ז - האמונה ביכולת האדם להינבא וההפרש בין משה לשאר הנביאים

מיסודי הדת לידע שהאל מנבא את בני האדם.

ואין הנבואה חלה אלא על¹ חכם גדול בחכמה, גיבור במידותיו ולא יהא יצרו מתגבר עליו בדבר בעולם אלא הוא מתגבר בדעתו על יצרו תמיד, והוא בעל דעה רחבה נכונה עד מאוד. אדם שהוא ממולא בכל המידות האלו, שלם בגופו, כשיכנס לפרדס וימשך באותן העניינים הגדולים הרחוקים ותהיה לו דעה נכונה להבין ולהשיג, והוא מתקדש והולך ופורש מדרכי כלל העם ההולכים במחשכי הזמן, והולך ומזרז עצמו ומלמד נפשו שלא תהיה לו מחשבה כלל באחד מדברים בטלים ולא מהבלי הזמן ותחבולותיו, אלא דעתו פנויה תמיד למעלה קשורה תחת הכסא להבין באותן הצורות הקדושות הטהורות, ומסתכל בחכמתו של הקדוש ברוך הוא כולה, מצורה ראשונה עד טבור הארץ ויודע מהן גודלו - מיד² רוח הקודש³ שורה עליו. ובעת שתנוח עליו הרוח

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 1 לשון הגמרא בשבת צב,ב: "אמר מר: אין השכינה שורה אלא על חכם גיבור ועשיר ובעל קומה". ופירש הרמב"ם שחכם - היינו בענייני הפרדס, גיבור - במידותיו, שמתוקן במידות ושולט בהן (ושני אלו הן "המעלות השכליות ומעלות המידות" שעליהן כתב הרמב"ם בהקדמה לאבות שכבר למדנו), ועשיר - ששמח בחלקו בענייני העולם הזה כך שכל תשוקותיו הן רק לעסוק בלימוד העניינים הרוחניים. את המילים "בעל קומה" יפרש הרמב"ם שגופו בריא, כך שאינו צריך להיות טרוד בבעיות בריאותיות שייחיו את דעתו מעיסוק במושכלות. ועיין בספר הכוזרי א,א שכך תיאר גם הפילוסוף היווני את הדרך להידבקות ב"שכל הפועל" שמביאה אותו בין השאר לידיעת העתידות. ריה"ל, לעומת זאת, כתב תנאים אחרים לגמרי והם: הימצאות האדם בארץ ישראל וקיום מצווה שה' תולה בה את השראת השכינה בשלמות ובאהבה (כמו שהיה בציווי הקמת המשכן שקיימו או בציווי העלייה לארץ בימי עזרא שלא קיימו) - ועל ידי זה שורה שכינה על הציבור ועל היחידים החסידים ביניהם. הדבקות של החסיד היא בדקדוקו בעשיית מצוות ה'. ויש דעות נוספות בראשונים.
- 2 דעת הרמב"ם במו"נ ב,לב שהנבואה היא יכולת טבעית באדם, ומי שעומד בתנאים הנ"ל יתנבא בהכרח, כמו מי שמתאמן בריצה. אמנם תיתכן מניעת נבואתו בגזרת ה' בדרך נס (כיבושת ידו של ירבעם). אם כי הרמב"ם מציע גם אפשרות נוספת: האדם עמל אבל סוף ההגעה לדרגה תלוי ברצון ה' (וכן משמע קצת יותר בפרק זה שאמר על בני הנביאים שאפשר שיתנבאו ואפשר שלא יתנבאו). ולדעתו מי שאינו מוכן בכל התנאים הנ"ל - לא יגיע לנבואה כלל. על כן התקשה הרמב"ם כיצד לדעת חז"ל כל ישראל התנבאו במעמד הר סיני, ותירץ את הדברים במו"נ ב,לג.
- 3 אולם דעת העיקרת יצחק שהנבואה היא רק ברצון ה', וגם מי שאין לו יכולת אינטלקטואלית ואינו עוסק במושכלות אבל עובד את ה' בשמחה ובאהבה ובורא עולם רוצה לנבא אותו בגלל עבודתו - הרי הוא משפיע עליו שפע נבואי שמשלים את כל חסרונותיו ויתנבא.

מסלול 1: יום ה, יח אייר
מסלול 2: יום א, כ אייר
מסלול 3: יום ב, יט אייר
מסלול 4: יום ג, יח אייר

תתערב נפשו במעלת המלאכים הנקראים "אישים" וייהפך לאיש אחר. ויבין בדעתו שאינו כמות שהיה, אלא שנתעלה על מעלת שאר בני אדם החכמים, כמו שנאמר בשאול (ש"א י, 1): "וְהִתְנַבֵּית עִמָּם וְנִהְפַכְתָּ לְאִישׁ אַחֵר".

הנביאים – מעלות מעלות הן, כמו שיש בחכמה חכם גדול מחברו כך בנבואה נביא גדול מנביא. וכולן אין רואין מראה הנבואה אלא בחלום בחזיון לילה, או ביום אחר שתיפול עליהן תרדמה, כמו שנאמר (במדבר יב, 1): "בַּמְרָאָה אֲלֵיו אֶתְוַדַּע, בַּחֲלוֹם אֲדַבֵּר בו".

וכולן כשמתנבאים – אבריהן מזדעזעין וכוח הגוף כשל ועשתנותיהם מתטרפות ותישאר הדעת פנויה להבין מה שתראה. כמו שנאמר באברהם (בראשית טו, 1): "וְהִנֵּה אֵימָה חֹשֶׁכָה גְדֹלָה נִפְלְתָ עָלָיו", וכמו שנאמר בדניאל (י, 1): "וְהוֹדִי נִהְפָךְ עָלַי לְמִשְׁחִית וְלֹא עֲצָרְתִי כֹחַ".

הדברים שמודיעים לנביא במראה הנבואה דרך משל מודיעין לו ומיד יחקק בלבו פתרון המשל במראה הנבואה וידע מה הוא. כמו הסולם שראה יעקב אבינו ומלאכים עולים ויורדים בו – והוא היה משל למלכויות ושעבודן, וכמו החיות שראה יחזקאל, והסיר נפוח ומקל שקד שראה ירמיה, והמגילה שראה יחזקאל, והאיפה שראה זכריה, וכן שאר הנביאים. מהם אומרים המשל ופתרונו כמו אלו, ויש שהן אומרים הפתרון בלבד, ופעמים אומרים המשל בלבד בלא פתרון, כמקצת דברי יחזקאל וזכריה, וכולן במשל ודרך חידה הם מתנבאים.

כל הנביאים אין מתנבאין בכל עת שירצו אלא מכוונים דעתם ויושבים שמחים וטובי לב ומתבודדים, שאין הנבואה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות אלא מתוך שמחה. לפיכך בני הנביאים לפנייהם נבל ותוף וחליל וכינור והם מבקשים הנבואה. וזהו שנאמר (ש"א י, 1): "וּפְגַעְתָּ חֶבֶל נְבִיאִים יָרִידִים מִהַבְּמָה וְלִפְנֵיהֶם נֶבֶל וְתֹף וְחֲלִיל וְכִנּוֹר וְהִמָּה מִתְנַבְּאִים" – כלומר מהלכין בדרך הנבואה עד שינבאו, כמו שאתה אומר: "פלוני מתגדל".

אלו שהם מבקשין להתנבא הם הנקראים "בני הנביאים", ואף על פי שמכוונים דעתם – אפשר שתשרה שכינה עליהן ואפשר שלא תשרה.

הערות – ילמד ענוים דרכו

בבחינת "רוח הקודש" אבל הן כבר דרגות נבואיות. ועיין ברמח"ל דרך השם ג, ג, בהבדל שבין רוח הקודש לנבואה.

4 עיין במו"נ א, א, שאדם זוכה להיות בעל "צלם אלוהים" כאשר השפע הנבואי שורה עליו. ועיין שם בפרק ה שכשהוא חסר דבר זה הוא בבחינת "מזיק" שאין לו צלם ולא דעת ה'. נמצא שזה כשתי דרגות שונות של בני אדם. מדרגתו באה לידי ביטוי גם ברמת ההשגחה של הקב"ה עליו והצללתו מפגעי הטבע – עיין מו"נ ג, נא. גם ריה"ל א, לט-מג מבאר שנבואה היא כ"מין חמישי" בכריאה, אחרי מדרגת בני האדם.

מסלול 1: יום ה, יח אייר	מסלול 3: יום ב, יט אייר
מסלול 2: יום א, כ אייר	מסלול 4: יום ג, יח אייר

כל הדברים שאמרנו הם דרך נבואה לכל הנביאים הראשונים והאחרונים, חוץ ממשה רבינו, רבן של כל הנביאים. ומה הפרש יש בין נבואת משה לשאר כל הנביאים?⁵
(הבדל ראשון): שכל הנביאים בחלום או במראה - ומשה רבינו מתנבא והוא ער ועומד, שנאמר (במדבר ז, ט): "וּכְבֹּא מֹשֶׁה אֶל אֱהֱל מוֹעֵד לְדַבֵּר אִתּוֹ וַיִּשְׁמַע אֶת הַקּוֹל מִדְּבַר אֱלֹהִים".

(הבדל שני): כל הנביאים על ידי מלאך, לפיכך רואים מה שהם רואים במשל וחידה, משה רבינו לא על ידי מלאך, שנאמר (שם יב, ח): "פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בו", ונאמר (שמות לג, יא): "וְדַבַּר ה' אֶל מֹשֶׁה פְּנִים אֶל פְּנִים", ונאמר (במדבר יב, ח): "וּתְמַנֶּת ה' יְבִיט" כלומר שאין שם משל אלא רואה הדבר על בוריו בלא חידה ובלא משל, הוא שהתורה מעידה עליו (שם): "וּמִרְאָה וְלֹא בְחִידָת" שאינו מתנבא בחידה אלא במראה שרואה הדבר על בוריו.

(הבדל שלישי): כל הנביאים יראים ונבהלים ומתמוגגין ומשה רבינו אינו כן, הוא שהכתוב אומר (שמות לג, יא): "כִּי אֲשַׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ" כלומר כמו שאין אדם נבהל לשמוע דברי חברו כך היה כוח בדעתו של משה רבינו להבין דברי הנבואה והוא עומד על עומדו שלם.

(הבדל רביעי): כל הנביאים אין מתנבאים בכל עת שירצו משה רבינו אינו כן, אלא כל זמן שיחפוץ רוח הקודש לובשתו ונבואה שורה עליו ואינו צריך לכוון דעתו ולהזדמן לה, שהרי הוא מכוון ומזומן ועומד כמלאכי השרת. לפיכך מתנבא בכל עת, שנאמר (במדבר ט, ח): "עֲמַדוּ וְאִשְׁמְעוּ מֵה יִצְוֶה ה' לְכֶם". ובזה הבטיחו האל שנאמר (דברים ה, כו-כז): "לֵךְ אָמַר לָהֶם שׁוּבוּ לְכֶם לְאֶהְלֵיכֶם וְאֶתְה פֹה עֲמַדוּ". הא למדת שכל הנביאים כשהנבואה מסתלקת מהם חוזרים לאוהלם - שהוא צרכי הגוף כולם כשאר העם, לפיכך אין פורשין מנשותיהם, ומשה רבינו לא חזר לאוהלו הראשון, לפיכך פירש מן האשה לעולם ומן הדומה לו, ונקשרה דעתו לצור העולמים ולא נסתלק מעליו ההוד לעולם וקרן עור פניו ונתקדש כמלאכים⁶.

הערות - ילמד ענוים דרכו

- 5 לא מצאנו חילוק זה בכוזרי. אדרבה, כשריה"ל רוצה לתאר את מדרגתם של ישראל הוא מביא את תיאורו של משה רבנו (א, לט-מג). ובמאמר ב, נו, כותב ריה"ל שמדרגת משה באה לו בזכות האומה ולא להפך: "גדולה מזאת, מעלת בני ישראל אינה מכוח משה. להפך! גדולת משה כי אם מכוחם! כי בראשונה חלה אהבת האלוה על המון זרע אברהם יצחק ויעקב, ובחירתו במשה לא באה כי אם למען יגיע הטוב אליהם על ידו. ובאמת אין אנו נקראים 'עם משה' כי אם 'עם האלוה' כאמור: 'עם ה' אלה' 'עם אלוהי אברהם'". ויש ראשונים הסוברים שכל ישראל השיגו במעמד הר סיני את הנבואה במדרגת משה רבנו. מעלת משה על פני שאר הנביאים אינה במיוחדות מעלתו הנבואית אלא בכך שהעם שמע מפי ה' שהוא נשלח לתת תורה ולא רק שהוכחה נבואתו הספציפית (שיטת רי"א בספר העיקרים על ההבדל שבין נביא לשלוח) או מסיבות אחרות.
- 6 אף שמשה השיג את כל מעלות המידות והמעלות השכליות, כתב הרמב"ם בהקדמה לחלק שעדיין

מסלול 1: יום ה, יח אייר	מסלול 3: יום ב, יט אייר
מסלול 2: יום א, כ אייר	מסלול 4: יום ג, יח אייר

הנביא אפשר שתהיה נבואתו לעצמו בלבד להרחיב לבו ולהוסיף דעתו עד שידע מה שלא היה יודע מאותן הדברים הגדולים, ואפשר שישולח לעם מעמי הארץ או לאנשי עיר או ממלכה לכונן אותם ולהודיעם מה יעשו או למונעם ממעשים הרעים שבידיהם (עייין לקמן בפרק ט) ⁷.

וכשמשלחים אותו נותנין לו אות ומופת (עייין לקמן בפרק י) כדי שידעו העם שהאל שלחו באמת. ולא כל העושה אות ומופת מאמינים לו שהוא נביא, אלא אדם שהיינו יודעים בו מתחילתו שהוא ראוי לנבואה בחכמתו ובמעשיו שנתעלה בהן על כל בני גילו⁸

הערות - ילמד ענוים דרכו

7 גופו היה חוצץ מהשגת הנבדל, ועל זה אמר לו "כי לא יראני האדם וחי". על כן דימה הרמב"ם בהקדמת המורה את משה למי שנמצא בסופת ברקים שכל רגע יש ברק בזה אחר זה - והוא רואה כאילו הוא ביום, על אף שבפועל הוא בלילה ובחשכה; הגוף קיים אך מושבת כל הזמן. וממור"נ חלק ג סוף פרק נא משמע שבסוף חייו, כאשר הגיע יום מותו, זכה להשיג את אותה השגה של ראיית הכבוד שאין בכוח האדם להשיג בעודו בגוף, ובכך נתפרדה נפשו מגופו, והיא מיתת הנשיקה, ע"ש. במו"נ ב, לז, מבואר שאלו שתי מדרגות שונות של שפע: "ראוי שתשים לבך לטבע המציאות באותו שפע אלוהי המגיע אלינו, אשר בו אנו משכילים ואשר בו אנו שונים במעלתם של השכלים שלנו. כי יש שמשוהו ממנו מגיע אל אדם כלשהו, ושיעורו של הדבר המגיע יהיה בו כדי להביאו לידי שלמות, ולא יותר. ויש שמה שמגיע אל אדם יהיה בו כדי להביאו לידי שלמות ולשפוע ממנו כדי להביא את זולתו לידי שלמות... כי השפע המגיע לכל קבוצה מהם יהיה או בשיעור המביא (את האדם) לידי שלמות ולא יותר, או בשיעור שיהיה עודף, לאחר שהביאו לשלמות, ויביא את זולתו לידי שלמות... יש נביא שתבוא לו התגלות שתביא אותו לידי שלמות ולא יותר, ויש מי שיבוא עליו מה שיחייב אותו לקרוא את בניהאדם (אל האמת) וללמדם, והוא משפיע עליהם משלמותו.

הרי שהתברר לך שולוא אותה שלמות יתרה לא היו מכנסים את החוכמות בספרים, והנביאים לא היו קוראים את בני האדם לדעת את האמת. כי חכם לא יחבר חיבור לעצמו, ללמד את עצמו את מה שהוא כבר ידע. אלא טבעו של השכל הזה הוא כזה שהוא שופע תמיד ונמשך ממקבל שפע זה אל מקבל אחר, עד שהוא מגיע אל אדם שהשפע אינו יכול לעבור ממנו, אלא רק מביא אותו לשלמות, כפי שהמשלנו באחד מפרקי ספר זה.

טבעו זה מחייב למי שהגיע לו שיעור נוסף זה של שפע, שיקרא את בני האדם (אל האמת) בהכרח, בין אם יקבלו ממנו ובין אם לא יקבלו ממנו, אפילו ייפגע בגופו. עד כדי שמצאנו נביאים שקראו את בני האדם (אל האמת) עד אשר נהרגו. השפע האלוהי הזה מניע אותם ולא נותן להם לשקוט ולא לנוח בשום אופן, אף אם פוגעות בהם פורענויות. לכן מוצא אתה שירמיה, עליו השלום, אמר מפורשות, שבגלל ההשפלה שפגעה בו מאותם עבריינים וכופרים שהיו בזמנו, ביקש להסתיר את נבואתו ולא לקרוא אותם אל האמת, אשר דחו אותה, ולא יכול. הוא אמר: 'כי היה דבר ה' לי לחרפה ולקלס כל היום. ואמרתי לא אזכרנו ולא אדבר עוד בשמו, והיה בלבי כאש בערת עֶצֶר בעצמתי, ונלאיתי כלכל ולא אוכל'; וזאת היא משמעות דברי הנביא האחר: 'ה' אלוהים דיבר, מי לא ינבא?'. דע זאת אפוא!

8 ובוזה ניתן לבדוק אם דת מסוימת היא מזויפת או שבאה באמת מאת ה' לנביא. אם הוא מסואב בתאוות עוה"ז כמו ה"נביא" של האסלאם - גם אם יעשה את כל האותות שבעולם - לא נאמין לו (מור"נ ב, מ): "עוד עליך לדעת אם הטוען לתורה זאת הוא השלם שקיבל אותה בהתגלות או שזה אדם שהתיימר וייחס דברים אלה לעצמו. הדרך לבחון זאת היא להתבונן בשלמותו של האיש ההוא ולעקוב אחר מעשיו, להסתכל בדרך חייו. הסימן המובהק ביותר הוא שהוא מרחיק מעצמו את

מסלול 1: יום ה, יח אייר	מסלול 3: יום ב, יט אייר
מסלול 2: יום א, כ אייר	מסלול 4: יום ג, יח אייר

והיה מהלך בדרכי הנבואה בקדושתה ובפרישותה ואח"כ בא ועשה אות ומופת ואמר שהאל שלחו - מצווה לשמוע ממנו, שנאמר (דברים יח, טו): "אֱלֹהֵי תִשְׁמְעוּן", ואפשר שיעשה אות ומופת ואינו נביא וזה האות יש לו דברים בגו (=כלומר, אף שאותות ומופתים אינם מוכיחים כלל⁹ שהאדם העושה אותם הוא נביא ואפשר שעושה אותם במעשה כשפים או בדרכים אחרות, ועיין בפרק הבא), ואעפ"כ מצווה לשמוע לו הואיל ואדם גדול וחכם וראוי לנבואה הוא - מעמידים אותו על חזקתו. שבכך נצטוונו, כמו שנצטוונו לחתוך את הדין ע"פ שני עדים כשרים, ואף על פי שאפשר שהעידו בשקר, הואיל וכשרים הם אצלנו מעמידין אותן על כשרותן (=כלומר כל תוקף ההישמעות שלנו לנביא הוא מפני שכתוב בתורה לשמוע לו בדרך זו, ולא מפני שבאמת הוא מאומת לנו כנביא). ובדברים האלו וכיוצא בהן נאמר (דברים כט, כח): "הַנְּסִתָּהּ לְה' אֱלֹהֵינוּ וְהַנְּגַלְתָּ לָנוּ וּלְבָנֵינוּ", ונאמר (ש"א טז, ז): "כִּי הָאֲדָם יִרְאֶה לְעֵינָיו וְה' יִרְאֶה לְלִבּוֹ".

שאלות מנחות:

- ✦ מה הקשר בין התנאים לנבואה לבין ארבעת הפרקים הראשונים, שבהם ביאר הרמב"ם את חלקי ה"פרדס"? במה דעת החכם צריכה לעסוק על מנת להגיע לנבואה?
- ✦ למה הנביא חייב להיות בתרדמה כדי להתנבא? למה הגוף מזדעזע?
- ✦ מדוע משה "רבן של כל הנביאים"? האם מפני שכולם התנבאו מכוחו, הרי האבות היו נביאים לפניו?
- ✦ אם הנביאים כולם מלבד משה "חוזרים לאוהלם לצורכי הגוף כולם", במה הם "נהפכו לאיש אחר"¹⁰?

הערות - ילמד ענוים דרכו

ההנאות הגופניות וכו' להן. כי זאת הדרגה הראשונה של החכמים, כל שכן הנביאים. זאת בעיקר באשר לחוש שהוא חרפה לנו, כפי שציין אריסטו ובמיוחד זוהמת הביאָה.

ודעת העיקדת יצחק, שנביא שאנו מכירים בחסידותו- אין אנו צריכים לבקש ממנו אות ומופת. ואין צריכים לאות אלא כששני נביאים המוחזקים בנבואה סותרים זה את זה.

9 אמנם דעת הרמב"ן בדרכת "תורת ה' תמימה" שעשיית מופתים מוכיחה על הנביא שהוא נביא (וכן דעת חובות הלבבות, שאם ה' מסייע בידו שהנס יצליח - ודאי שידע שאין הוא משקר). ולכן נאמר "ויאמינו בה' ובמשה עבדו" כבר בקריעת ים סוף. הסיבה שנביא אינו יכול לסתור את נבואת משה אינה אלא מפני שבמעמד הר סיני השיגו כל ישראל שנבואת משה למעלה מנבואת כל הנביאים: "וגם בך יאמינו - לעולם". ועיין כוזרי א, ג-ח שהנסים מוכיחים את היותו נביא רק כשנעשים לאנשים רבים ולעין כל וחוזר עליהם כמה פעמים.

ודעת רי"א בספר העיקרים שעשיית נסים מוכיחה שאדם זה קרוב לאלוה והוא צדיק ובעל תפילה אך אין זה מוכיח שהוא נביא, אלא התורה ציוותה שנלך אחריו. נביא שרוצה לתת תורה צריך להוכיח שלא רק שהוא נביא אלא הוא "נביא שלוח" שה' יאמר לנו שהוא הולך לתת תורה על ידו, כמו שנאמר על משה: "ואתה פה עמוד עמדי... למען תלמדם", ואת זה גם ישראל שמעו במעמד.

10 עיין מו"ג ג, גא: "האדם שהשגתו שלמה שבמשך זמן-מה התרוקנה מחשבתו מהאל, ההשגחה עליו תהיה רק בשעה שהוא חושב על האל, ותסור ממנו בשעה שהוא עסוק. אבל אין היא סרה ממנו

מסלול 1: יום ה, יח אייר
מסלול 2: יום א, כ אייר
מסלול 3: יום ב, יט אייר
מסלול 4: יום ג, יח אייר

→ מהן שתי הסיבות שאנו שומעים לנביא שעושה אותות אף שלדעת הרמב"ם אות ומופת אינם מעידים שהוא נביא?

הערות - ילמד ענוים דרכו

כמו שהיא סרה ממי שלא השכיל מעולם. אלא ההשגחה עליו מתמעטת, שכן אין לאותו בעל השגה שלמה בזמן עיסוקו שכל בפועל, אלא אותו שלם משיג אז בכוח קרוב, והוא משול אז לסופר מומחה במצב שאין הוא כותב. אבל מי שלא השכיל את האל כלל - כמוהו כמי ששרוי בחושך ולא ראה אור מעולם, כמו שהבהרנו באשר לדבריו: 'ורשעים בחשך יִדְמו', ואילו מי שהשכיל והוא ניגש בכל ישותו אל מושכלו - כמוהו כמי שבאור השמש הצלול. מי שהשכיל והוא עוסק בזולת האל - משול בשעת עיסוקו למי שהוא ביום מעונן שאין השמש זורחת בו בגלל הענן החוצץ בינה ובינו".

מסלול 1: יום ה, יח אייר	מסלול 3: יום ב, יט אייר
מסלול 2: יום א, כ אייר	מסלול 4: יום ג, יח אייר